UMCS WYDAWNICTWO

Etnolingwistyka. Problemy Języka i Kultury 36 (2024)
ISSN 0860-8032 ◇ e-ISSN 2449-8335
https://journals.umcs.pl/et

I. Rozprawy i analizy

DOI: 10.17951/et.2024.36.171

Irena Smetonienė
Uniwersytet Wileński, Litwa
ORCID: 0000-0002-5165-8078
e-mail: irena.smetoniene@flf.vu.lt

Marius Smetona
Uniwersytet Wileński, Litwa
ORCID: 0000-0003-2816-5504
e-mail: marius.smetona@flf.vu.lt

Autokracja w języku i kulturze litewskiej*

Autocracy in Lithuanian Language and Culture

Abstract: In this article, the concept of autocracy in Lithuanian discourse is analyzed using the method developed by the Lublin School of Ethnolinguistics. The focus on the concept of autocracy stems from the observation that, when asked to name antonyms for the word *democracy*, students most commonly mention *autocracy* and *authoritarianism*. Lithuanian lexicographical sources and the General Lithuanian Encyclopaedia provide the most general meaning of *autocracy* without offering any evaluation or comparison with other forms of government. While young people and media writers often compare autocracy with other forms of government, such as dictatorship or tyranny, they tend to highlight both its positive and negative characteristics. Even indirect comparisons, both in surveys and media texts, reveal nuanced aspects of democracy (such as unity, protection of human liberties and rights, participation in the governance of the state, and control of elected power) and shades of meaning associated with autocracy (including fear, suppression civil rights, disregard for the public or the community, and division). While it can be argued that, in general, democracy is viewed positively by Lithuanians, both surveys and media texts indicate a lack of consensus. There is a noticeable tendency to view autocracy positively and democracy negatively, suggesting a longing for strong leadership and perhaps a sense of uncertainty about how to handle the freedoms offered by democracy. The S–Q–T (System – Questionnaires – Text) analysis reveals that autocracy is

* Artykuł powstał na podstawie materiału zebranego w ramach projektu *Koncepty* demokracja, patriotyzm *i* tolerancja *oraz analiza ich antonimów i synonimów*, finansowanego przez Państwową Komisję Języka Litewskiego.

perceived as a form of government, the opposite of democracy, representing the dominance of one person in the affairs of a society or community rather than a value.

Keywords: democracy; autocracy; form of government; opposition to democracy; survey; media discourse

Wstęp

Do zwrócenia uwagi na pojęcie AUTOKRACJI skłonił nas fakt, że studenci, poproszeni o podanie antonimów wyrazu *demokracja*, wymienili następujące: *autokracja* lub *autorytaryzm*, *dyktatura*, *totalitaryzm*, *tyrania*, *monarchia*, *anarchia*, *samowładność*, *leftyzm*. Bazując na metodologii lubelskiej szkoły etnolingwistycznej, w artykule szczegółowo przeanalizowano to pojęcie.

Wyraz *autokracja* pochodzi od gr. *autokratés*, utworzonego z rdzeni *αυτός* 'sam' + *κρατέω* 'rządzić', i znaczy tyle co 'samowładny'. Wyraz ten oznacza formę rządów, polegającą na tym, że jedna osoba ma niekontrolowaną, absolutną i nieograniczoną władzę najwyższą. Autokracja jest charakterystyczna dla starożytnych despotyzmów wschodnich, imperiów rzymskiego i bizantyjskiego, współczesnych monarchii absolutnych, reżimów faszystowskich, również nazywanych autokratycznymi (VLE). Według *Visuotinė lietuvių enciklopedija* [Litewska encyklopedia powszechna] przejawem autokracji jest nieograniczona władza przyznana jednej osobie w jakiejś sferze działalności państwowej. W *Politikos mokslų enciklopedinis žodynas* [Encyklopedyczny słownik nauk politycznych] stosowany jest termin o innej budowie, ale o tym samym znaczeniu – *autorytaryzm*. Autorzy słownika definiują go następująco: rządy jednej osoby lub małej elitarnej grupy nie ponoszącej odpowiedzialności wobec społeczeństwa i nie potrzebującej jego zgody (Jankauskas 2007: 18). Czasami termin ten jest używany jako hiperonim wszystkich nazw form rządów przeciwnych demokracji, w tym *dyktatury* i *totalitaryzmu*.

Odwołując się do opinii współczesnych politologów, można wymienić pewne cechy chrakterystyczne reżimu autorytarnego. Reżim ten opiera się na idei posłuszeństwa wobec rozkazów i odrzuca możliwość sprzeciwu – ogranicza wolność prasy i słowa, prawo do tworzenia partii opozycyjnych lub innych organizacji politycznych. Często rozumiany jest jako specyficzny system rządów, w którym pluralizm polityczny jest ograniczony, życie gospodarcze i społeczne jest słabo uregulowane lub w ogóle nie jest regulowane, brak jasnej ideologii dominującej i dążenia do powszechnej mobilizacji politycznej, a działania rządu są łatwo przewidywalne i choć nieformalnie, bywają ograniczone. Tak rozumiany autorytaryzm jest przeciwieństwem nie

tylko demokracji, ale także totalitaryzmu, posttotalitaryzmu czy sułtanizmu (Jankauskas 2007: 18). W tym kontekście warto zwrócić uwagę na fakt, że wśród odpowiedzi młodych osób na pytanie: *Czym jest dla Ciebie demokracja?*, pojawiły się też takie sformułowania: *Demokrację charakteryzuje bierność i nieskuteczność. Reżim autorytarny może być pozytywny, może być negatywny, ale z pewnością nie będzie pasywny.* Wydaje się, że według części młodych osób autorytaryzm nie jest negatywny, a w niektórych przypadkach nawet zyskuje przewagę nad demokracją, gdyż cechuje go porządek, postrzegają go jako określoną formę rządów, pozbawioną przemocy i większego przymusu.

Trzeba przyznać, że także w artykułach litewskich historyków i politologów na temat autokracji jako formy rządów, gdy mowa jest o polityce wewnętrznej Litwy, nie ujawniają się jednoznacznie negatywne konotacje tego wyrazu. Należy dodać, że opisywanych jest kilka rodzajów autokracji (autorytaryzmu): autokracja w Litwie; autokracja poza granicami Litwy; autokracja określonych warstw społecznych. Większość tekstów dotyczy okresu międzywojennego, gdyż do tej pory nie rozstrzygnięto ostatecznie, czy okres rządów Antanasa Smetony należy potępić jako autorytarny, czy też traktować jako swoistą formę rządów korzystniejszą wówczas dla Litwy. Dominuje jednak opinia, że po zamachu stanu w 1926 r. nowy rząd zaczął tworzyć nowy model sprawowania władzy, tradycyjnie określany jako rządy autorytarne (Tamošaitis 2016), ale tylko tradycyjnie, gdyż w istocie od 1926 do 1940 r. reżim polityczny balansował między autorytaryzmem a demokracją. Reżim ten można uznać za autorytaryzm z elementami demokracji lub odwrotnie – demokrację z elementami autorytaryzmu. Biorąc pod uwagę ogół aspektów, trafniejsza wydaje się ta druga opcja (Kundrotas 2010: 66). Ani autorytaryzm, ani liberalna demokracja nie były do zaakceptowania przez młodych intelektualistów katolickich okresu międzywojennego. Uważano, że w społeczeństwie „nowego humanizmu", opartego na koncepcji „demokracji organicznej" możliwa jest synteza parlamentaryzmu i autorytaryzmu (Pruskus 2006: 30). Wydaje się, że tendencja ta utrzymała się do dziś. Pisząc o autokracji w innych krajach, określa się ją jako negatywną formę rządów, a jeśli państwo takie sąsiaduje z Litwą, to uznaje się, że może stanowić ono zagrożenie dla bezpieczeństwa narodowego naszego kraju (Lopata 2003). Ostatnio ukazały się publikacje, mówiące o przejawach autokracji (autorytaryzmu) w systemie edukacji, np.: *Autorytaryzm pedagogów jako konstrukt diagnostyczny: kwestie struktury* (Merkys, Gribačiauskas, Ušeckienė 2002), *Autorytaryzm nauczycieli muzyki oraz specyfika założeń pedocentryzmu w kontekście edukacji* (Gribačiauskas 2004) itp. Artykuły tego typu poruszają kwestię dyktatu i autokratycznych zachowań pedagogów wobec uczniów,

a także próbują ukazać obraz autokratycznego nauczyciela. Na podstawie badań stwierdzono, że pedagoga autorytarnego charakteryzuje fetyszyzacja instrukcji i zasad, rygorystyczne planowanie i konstruowanie lekcji, strach przed improwizacją i kreatywnością oraz ogólny brak zaufania do wszystkiego, co w edukacji czy szkole jest inne i nowe (Merkys, Gribačiauskas, Ušeckienė 2002: 34). Jednak zagadnienia te nie pojawiają się w dyskursie publicznym czy młodzieżowym.

1. Dane leksykograficzne

Wspomniano już, że wyraz *autokratija* [*autokracja*] pochodzi z języka greckiego i oznacza 'samowładność'. Litewskie źródła leksykograficzne bardzo podobne, w zasadzie identycznie wyjaśniają znaczenie leksykalne *autokracji*: w „Słowniku języka litewskiego" (LKŽ) podano, że jest to 'system rządów, w którym władza najwyższa należy do jednej osoby'; w „Słowniku współczesnego języka litewskiego" (DLKŽ) autokrację zdefiniowano jako 'system rządów, w którym nieograniczona władza najwyższa należy do jednej osoby, samowładność'; w „Słowniku wyrazów obcych" (TŽŽ): 'forma rządów w państwie – nieograniczona i niekontrolowana, absolutna władza jednej osoby'. W „Słowniku języka ogólnego" (BKŽ) definicji brak – wyraz znajduje się w zasobach słownika, lecz – jak poinformowano – trwa jego opracowanie.

Podsumowując, definicje słownikowe odpowiadają definicjom zawartym w *Politikos mokslų enciklopedinis žodynas* i *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, co skłania do wniosku, że *autokratija* [*autokracja*] jest w Litwie wyrazem o jednym, ustalonym znaczeniu.

2. Obraz AUTOKRACJI w świetle badań świadomości młodzieży

Była już o tym mowa, że studenci Uniwersytetu Wileńskiego poproszeni o podanie antonimów wyrazu *demokracja* jako jeden z nich wymienili też *autokrację*. W innym badaniu, przeprowadzonym w październiku imarcu roku akademickiego 2022–2023, studenci Wydziałów: Filologicznego, Filozoficznego, Historii, Komunikacji, Medycyny, Matematyki, Fizyki, Prawa oraz Nauk Przyrodniczych otrzymali następujące pytania: *Czym jest dla Ciebie autokracja? Jakie skojarzenia budzi ten wyraz?* Na pytania te odpowiedziało ogółem 101 osób. Opracowanie zebranego materiału pozwoliło ujawnić, jak młodzi ludzie rozumieją pojęcie AUTOKRACJA, z czym je porównują, jakie budzi ono skojarzenia. Najczęściej wystąpiły takie deskryptory, jak **forma**

rządów (76%), **dyktatura** (14%), **przeciwieństwo demokracji** (7%), niektóre deskryptory pojawiły się raz: **przeciwieństwo wartości, tyrania, szarość, strach, ograniczenia**, kilkakrotnie wspomniano, że jest to **monarchia**.

Jak wynika z udzielonych odpowiedzi, zdecydowana większość ankietowanych twierdzi, że jest to **forma rządów**, polegająca na tym, że w państwie panuje absolutna władza jednego człowieka: *gdy jedna osoba ma nieograniczoną władzę*; *model zarządzania, w którym wszystkie trzy władze (ustawodawcza, wykonawcza i sądownicza) są skoncentrowane w rękach jednej osoby*; *osoba posiadająca władzę absolutną*; *władza skupiona w rękach jednej osoby, która dziedziczy lub zdobywa tę władzę siłą*; *rządy jednej osoby, która nie jest kontrolowana przez inne struktury państwowe; rządzi jedna osoba, która ma nieograniczoną władzę w swoich rękach, podejmuje wszelkie decyzje polityczne, gospodarcze i inne wyłącznie w oparciu o swoją intuicję, percepcję, światopogląd, wykształcenie i inne subiektywne aspekty, a nie akty prawne.* Takie rozumienie *autokracji* w pełni odpowiada definicji tego terminu podawanej zarówno w *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, jak i w litewskich źródłach leksykograficznych. Można też dodać, że część studentów poznaje te terminy w szkole (*od razu na myśl przychodzi podręcznik do historii i opisywane formy rządów*), inni na uniwersytecie (*akurat uczymy się o tym na kierunku teoria polityki*).

Znaczna część studentów (14%) za synonim *autokracji* uważa ***dyktaturę***. Z udzielonych odpowiedzi wynika, że stosunek ankietowanych do tej formy rządów nie jest jednakowy. Niektórzy nie potrafią odróżnić autokracji od dyktatury: *dla mnie autokracja i dyktatura są synonimami*; *związek z osobą „dyktatora", ponieważ władzę i siłę ma jedna osoba.* W jednej z odpowiedzi podkreślono nawet, że wszystkie reżimy autorytarne są takie same, bo *lansuje się kult jednostki – społeczeństwu wpaja kulturę kultu jednej osoby, chęć oddawania czci władcy wpaja się dzieciom już od najmłodszych lat; surowa cenzura, szowinistyczna, agresywna polityka zagraniczna, militaryzm, surowe i brutalne struktury siłowe, wszelkie formy walki z opozycją lub przeciwnikami władzy, system jednopartyjny.* Inni próbują porównywać te formy rządów ze sobą i znajdują różnice, polegające na tym, że *autokracja to forma rządów, w której jest jeden władca o niekontrolowanej władzy, a dyktatura jest wtedy, gdy w państwie władzę ma określona siła militarna*, czyli autokrację charakteryzuje władza jednej osoby rządzącej, a dyktaturę – grupy. Inni respondenci twierdzili, że *autokracja jest wtedy, gdy za dobro narodu odpowiedzialna jest jedna osoba, działająca poza czyjąkolwiek kontrolą, nieponosząca odpowiedzialności przed nikim, mając na uwadze zarówno brak informacji/konsultacji społecznych, jak i niestosowanie wobec niej przepisów*

prawa i kontroli, dyktatura przypomina autokrację, ale ze względu na uwarunkowania historyczne, kierowanie się tą ideologią w zarządzaniu charakteryzuje się pewnym negatywnym „odcieniem”; *autokracja – forma rządów, w której rządzi jeden władca/monarcha, który ma nieograniczoną i niekontrolowaną władzę, dyktatura – ustrój, w którym państwem rządzi jeden władca lub jedna partia / ugrupowanie polityczne, obywatele nie mają swobody wyrażania swojej opinii, są ograniczeni ustawowo, panuje totalna cenzura, władza reguluje wszystkie obszary życia społecznego.* W tym przypadku różnica polega na tym, że dyktatura kojarzy się negatywnie, nie chodzi zaś o liczbę rządzących.

We wstępie podana została definicja dyktatury zawarta w *Politikos mokslų enciklopedinis žodynas*, która głosi, że zarówno rządy autokratyczne, jak i dyktatorskie może sprawować jedna osoba, natomiast niezbędnym elementem dyktatury jest opieranie się na strukturach siłowych. Charakterystyka ta ujawnia się także w wypowiedziach studentów: *Dyktaturę postrzegam jako przejęcie kontroli nad państwem przez siłę militarną, gdy władza wykorzystuje niemożność przeciwstawienia się tej sile, która „obaliła” rząd. Osobiście dyktaturę kojarzę z Niemcami Hitlera, Rosją Lenina, Włochami Benito Mussoliniego itd.* Z odpowiedzi wynika, że wielu respondentów ocenia autokrację znacznie łagodniej, uznając po prostu, że są to rządy jednej osoby lub że tę *formę rządów charakteryzuje sprawne, operatywne zarządzanie i zazwyczaj, choć nie zawsze, rygorystyczna dyscyplina wewnątrz państwa*, albo stwierdzają, że *dyktatura ma konotacje negatywne, autokracja zaś postrzegana jest jako mniejsze zło.* W tych ankietach, w których respondenci próbują opisać autokrację, porównując ją z dyktaturą, jako największą różnicę traktuje się brutalność dyktatury: *Należy również podkreślić, że częstą cechą dyktatury jest brutalne traktowanie osób z określonej grupy. Dyskryminacja może objawiać się w aspekcie rasowym (jak to miało miejsce w hitlerowskich Niemczech) lub społecznym (w Związku Radzieckim brutalnie potraktowano część wyższej warstwy społeczeństwa)*; *Autokracja to model rządzenia państwem, w którym wszystkie trzy władze (ustawodawcza, wykonawcza, sądownicza) są skupione w rękach jednej osoby. Różni się od dyktatury sposobami i zasadami sprawowania rządów, z reguły nie występują brutalne represje i rozprawianie się z osobami nieprzychylnymi władzy. Represje są stosowane zarówno jako środek sprawowania władzy, jak i środek utrzymania władzy.* Należy to uznać za osobistą opinię studentów, gdyż ani encyklopedia, ani słownik nie wprowadzają takiego rozróżnienia.

Siedem procent respondentów wskazało, że autokracja jest **przeciwieństwem demokracji**: *ta forma rządów jest także całkowitym przeciwieństwem demokracji*; *jest to przeciwieństwo demokracji*; *forma państwa przeciwna demokracji*; *forma rządów stanowiąca przeciwieństwo demokracji, kiedy rząd*

ma nieograniczoną władzę; *charakteryzuje się rządami jednoosobowymi i brakiem demokracji* itp. Choć studentów nie pytano, z czym kojarzy się pojęcie DEMOKRACJI, z ocen AUTOKRACJI wynika, że tę pierwszą cechuje udział obywateli w sprawowaniu władzy w państwie, kontrola przez obywateli wybranej przez siebie władzy, prawa i wolności obywatelskie.

Deskryptory o niskiej randze pokazują, że niektórym pojęcie AUTOKRACJI kojarzy się ze strachem, ograniczeniami, nicością, monotonią (*szarością*), w przeciwieństwie do DEMOKRACJI nie jest ona wartością. Niektórzy są skłonni umieścić znak równości między autokracją a tyranią i monarchią.

3. Obraz AUTOKRACJI w dyskursie współczesnych mediów

W celu zobrazowania, w jaki sposób słowo *autokratija* i jego derywaty są używane w dzisiejszym dyskursie publicznym, poszukano przykładów na najpopularniejszych portalach informacyjnych, takich jak delfi.lt, 15min.lt. Znaleziono jednak niewiele, gdyż zaledwie 78 przypadków użycia takich wyrazów, na dodatek w większości odnoszących się do formy rządów w krajach sąsiednich (Rosja, Białoruś), na Węgrzech itp. Dlatego też sięgnięto po przykłady z mniejszych portali: snaujienos.lt, skrastas.lt, XXamžius.lt, lzvaigzde.lt, jak też google.lt. Ogółem udało się zebrać 157 przykładów, często jednak powtarzających się, jako że również na tych portalach dominuje krytyka formy rządów w innych krajach lub ogólne wypowiedzi o autokracji jako przeciwieństwie demokracji. Niewiele by dało podzielenie zebranego materiału na poszczególne dyskursy, ponieważ w wydzielonych zbiorach znalazłyby się identyczne przykłady. Postanowiono zatem wybrać najbardziej wyraziste przykłady oddające aspekty pojęcia i przedstawić je jako współczesne dane medialne.

3.1. Określona forma, styl, system rządów w państwie

Z zebranych przykładów medialnych wynika, że przez pojęcie AUTOKRACJA rozumie się ‘formę rządów’. Podobnie jak w przypadku badania młodzieży teksty medialne wyrażają zróżnicowane oceny.

(1) Pojawia się relatywizm aksjologiczny – nie jest to ani dobry, ani zły styl rządzenia, wszystko zależy od realiów państwa, od sytuacji, a jego potępienie ma charakter subiektywny, wynika z konkretnych doświadczeń:

[1] *Ani styl demokratyczny, ani* ***autokratyczny*** *sam w sobie nie jest ani zły, ani dobry. Wielu z nas, po doświadczeniu tak zwanego* ***autokratycznego*** *sposobu rządzenia, stwierdziło, że demokracja jest z natury lepsza. Jest jednak dziwna rzecz w stylach rządzenia – w rzeczywistości należy je dostosować do aktualnej sytuacji* (S. Jovaiša) https://www.asirpsichologija.lt/vadovavimo-stilius-demokratija-autokratija/.

Zauważa się, że ponad połowa świata żyje w takim czy innym państwie autokratycznym:

[2] *Ściśle rzecz ujmując (nie tylko biorąc pod uwagę wybory polityczne), ponad połowa świata żyje w różnych* ***autokracjach*** (M. Jastramskis) https://www.tspmi.vu.lt/komentarai/mazvydas- jastramskis-demokratijos-pasaulyje-neapginsime-jeigu-patys-jos-negerbsime/.

(2) Według ludzi ceniących rygorystyczny porządek i sprawne zarządzanie państwem autokracja pod pewnymi względami przewyższa nawet demokrację, nie ma w niej chaosu, wolność nie zamienia się w anarchię:

[3] *Model Chin czy Singapuru – to* ***autokracja*** *polityczna, która pozwala nie utonąć w chaosie oraz umiarkowana wolność gospodarcza, która pozwala rozwijać biznes* (A. Rusteika) https://www.skrastas.lt/komentarai/nauji-1940-ji-arteja.

Porównując demokrację i autokrację, podkreśla się zalety tej drugiej, które przedstawiane są jako wady pierwszej. W przestrzeni publicznej pojawiła się opinia, że w autokracji łatwiej jest podejmować niepopularne decyzje, bez których nie da się zarządzać państwem:

[4] *Z reguły w reżimach* ***autokratycznych*** *łatwiej jest podejmować niepopularne decyzje niż demokratycznych. Fala populizmu w demokratycznym świecie dobrze ilustruje tę wadę demokracji* htt ps://blog.swedbank.lt/visuomene/kokia-demokratijos-deficito-itaka-ekonomikos-augimui.

Nie ma biurokracji:

[5] *Oczywiście musimy zrozumieć, że biurokracja nie może nie istnieć – jest częścią cywilizacji. Biurokracja praktycznie nie istnieje, gdy panuje* ***autokracja****, ale gdy kraj jest demokratyczny, biurokracja jest elementem koniecznym* https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/i-ministrus-siu lomas-jakstas-prezidento-verdikto-laukia-ramiai-nesijauciu-turiska-nors-prarasti.d?id=93824769.

(3) Jednak autokracja również jest postrzegana jako negatywna forma rządów, ponieważ w niej pokój jest tylko formalny, w rzeczywistości w takich krajach panuje niewolnictwo [6], kraj dba tylko o własne interesy [7]:

[6] *Tam, gdzie panuje autokracja i pokój, mamy państwa niewolnicze* https://www.xxiamzius.lt/full/archyvas/priedai/horizontai/2002_1_1/p8_1.html.

[7] *Zdaniem ekspertów, Węgry możemy uznać za „autokrację wyborczą", która bierze pod uwagę wyłącznie jej własne interesy* 15min.lt/naujiena/aktualu/pasaulis/v-orban-hungary-autocracy-european-union-57-1986622?utm_medium=copied.

3.2. Autokracja vs. demokracja

Porównując autokrację i demokrację, można podkreślić zalety pierwszej, przedstawiając je jako wady drugiej. Możliwe są dwa aspekty oceny: uwypuklenie zalet autokracji poprzez podkreślenie wad demokracji, co widać

w przykładach [3], [4] i [5], lub ukazanie zalet demokracji i tym samym sugerowanie wad autokracji, jak widać w przykładach [6] i [7]. Badanie pojęcia AUTOKRACJI pozwala na uwypuklenie istoty samej demokracji. Z przykładów wynika, że demokrację w odróżnieniu od autokracji charakteryzuje jedność [8], obrona wolności i praw jednostki [9], z kolei autokrację charakteryzuje podział, ograniczanie praw i wolności:

[8] *Dziś zwyciężyła* ***autokracja****. Dzisiaj jedność została rozbita, ponieważ nie obroniono demokracji* https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/sieks-uzmusti-jav-argumentus-del-ukrainos-dabar-demesys-i-vasingtona.d?id=939 09357.

[9] *To, co dzieje się obecnie w Ukrainie, to ta sama historyczna obrona Europy, demokracji, wolności i praw jednostki. Obroną, w której Ukraińcy wcielają się w rolę bohaterskich Spartan, dowodzi nie Leonidas, ale dzisiejszy bohater Wołodymyr. Tam też wytyczona została granica pomiędzy światem* ***autokratycznym*** *i demokratycznym* https://www.delfi.lt/news/ringas/lit/paulius-gritenas-termopilu-musis-ukrainoje.d?id=89615485.

Z takiego pośredniego porównania wynika, że są to jednak przeciwieństwa, które w naturalny sposób nie mogą siebie nawzajem zastąpić [10], dwa różne światy [9], nieustannie ze sobą konkurujące [11].

[10] *Nie da się stworzyć prawdziwej demokracji w kraju zbudowanym na fundamentach* ***autokracji*** https://www.delfi.lt/news/ringas/politics/marius-kundrotas-rusijos-problema-ir-jos-sprendima id?id=94679011.

[11] *Jednakże takie tempo „nie jest wystarczające, aby sprostać stojącym przed nami wielkim wyzwaniom lub ostatecznie zwyciężyć w ostrej globalnej rywalizacji z* ***autokracją****”* https://www.delfi.lt/news/daily/world/hrw-demokratiniu-saliu-lyderiai-privalo-uoliau-priesintis-autokratijos-stiprejeimui.d?id=89186021.

3.3. Autokracja – dominacja osobowości i rządy jednej osoby

W tekstach medialnych ujawniają się m.in. zawarte w definicjach encyklopedycznych i słownikowych takie elementy autokracji, jak władza, poglądy i dominacja jednej osoby w określonych sferach życia państwa [12] bądź organizacji [13]. Poniższe przykłady implikują z kolei ważne aspekty demokracji: dialog społeczny, konsultacje z innymi członkami społeczeństwa lub wspólnot.

[12] *Przed głosowaniem Premier ostrzegł, że wszelkie porozumienia przyjęte w Radzie i Komitecie Trójstronnym nie zostaną zaakceptowane, jeśli nie będą zgodne z wizją Rządu. To dość dziwne, gdy jedna osoba decyduje za wszystkich członków Sejmu, jak mają głosować i jakie decyzje podjąć. Jest to niewytłumaczalne na zdrowy rozsądek. Pojęcia takie, jak dialog społeczny i porozumienia gdzieś zniknęły. Myślę, że nie powinny to być bezwartościowe pojęcia w krajach Unii Europejskiej. Te wydarzenia przypominają* ***autokrację*** http://www.snaujienos.lt/miesto-gyvenimas/2058-paskutine-viltis-prezidentes-veto-naujam-darbo-kodeksui.

[13] *Już dawno mówiłem, że* ***autokratyczne*** *rządy lidera naszej partii Ramūnasa Karbauskisa nie wróżą nic dobrego* http://www.lzvaigzde.lt/nuomone/b-rūtelionis-lvžs-frakciją-seime-suskaldė-autokratinis-valdymas.

Podsumowanie

Analiza ankiet studentów wykazała, że:
- autokracja jest formą rządów,
- autokracja jest przeciwieństwem demokracji,
- autokracja to dominacja jednej osoby w podejmowaniu decyzji dotyczących społeczeństwa lub wspólnoty,
- autokracja nie jest wartością.

Warto wspomnieć, że zarówno litewskie źródła leksykograficzne, jak i *Visuotinė lietuvių enciklopedija* w sposób bardzo ogólnikowy definiują słowo *autokratija* bez ocen i porównań z innymi formami rządów. Młodzi ludzie i autorzy tekstów medialnych mają skłonność do porównywania tej formy rządów z innymi (dyktaturą, tyranią), podkreślając w ten sposób cechy pozytywne i negatywne. Nawet z pośrednich porównań zawartych zarówno w sondażach, jak i w tekstach medialnych, wynika wiele cech DEMOKRACJI (jedność, ochrona praw i wolności człowieka, udział w zarządzaniu państwem, kontrola wybranego rządu itp.), komponentów znaczeniowych *autokratiji* (strach, ograniczenia, nieliczenie się ze społeczeństwem lub wspólnotą, rozbicie itp.). Choć ogólnie można powiedzieć, że demokracja jest dla Litwinów pozytywną formą rządów, to zarówno z sondaży, jak i z tekstów medialnych wynika, że nie są oni jednomyślni, zauważalna jest tendencja do oceniania autokracji pozytywnie, a demokracji negatywnie, widoczna jest zatem nostalgia za rządami silnej ręki i niewiedza, co zrobić z wolnością, jaką daje demokracja.

Literatura

Jankauskas Algimantas (ats. red.), 2007, *Politikos mokslų enciklopedinis žodynas*, Vilnius: VU leidykla.

Gribačiauskas Edvardas, 2004, *Muzikos pedagogų autoritarizmos ir pedocentrizmo nuostatų specifika ugdymo kontekste*, „Pedagogik" 72, s. 93–97.

Kundrotas Marius, 2010, *Lietuva tautininkų epochoje: tarp atoritarinės diktatūros ir konsoliduotos demokratijos*, „Istorija", nr 79, s. 59–68.

Lopata Raimundas, 2003, *Autoritarizmas Baltarusijoje: galimos grėsmės Lietuvos saugumui*, „Lietuvos metinė strateginė apžvalga", t. 1, s. 201–213.

Merkys Gediminas, Gribačiauskas Edvardas, Ušeckienė Lidija, 2002, *Pedagogų autoritarizmas kaip diagnostinis konstruktas: struktūros klausimai*, „Socialiniai mokslai", nr 1 (33), s. 27–41.
Pruskus Valdas, 2006, *Naujojo humanizmo visuomenės organizacijos modelis: politinė vaizduotė ir atmintis*, "Filosofija. Sociologija", nr 1, s. 25–32.
Tamošaitis Mindaugas, 2016, *Kazio Griniaus ir jo bendražygių požiūris į Lietuvos valdymą po 1926 m. gruodžio 17 d. valstybės perversmo istoriniuose dokumentuose*, „Parlamento studijos", nr 21, s. 186–204.
VLE – *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, https://www.vle.lt/ (dostęp: 06.04.2023).

źródła

DLKŽ – Dabartinės lietuvių kalbos žodynas, wersja elektroniczna, https:////lkiis.lki.lt/dabartinis [dostęp: 15.04.2023].
LKŽ – Lietuvių kalbos žodynas, wersja elektroniczna, https:////www.lkz.lt [dostęp: 15.04.2023].
TTŽ – Tarptautinių žodžių žodynas, https://tzz.lt/a/autokratija/ [dostęp: 15.04.2023].
https://www. asirpsichologija.lt
https://www.blog.swedbank.lt
https://www.delfi.lt
https://www.lzvaigzde.lt
https://www.skrastas.lt
https://www.snaujienos.lt
https://www.vu.lt
https://www.xxamzius.lt
https://www.15min.lt

Streszczenie: W niniejszym artykule przeanalizowano pojęcie autokracji w dyskursie litewskim, wykorzystując metodę opracowaną przez lubelską szkołę etnolingwistyczną. Zwrócono uwagę na to pojęcie, ponieważ studenci, których poproszono o podanie antonimów wyrazu *demokracja*, najczęściej wymieniali *autokrację* i *autorytaryzm*. W litewskich źródłach leksykograficznych, a także w *Visuotinė lietuvių enciklopedija* pojawia się bardzo ogólna definicja *autokracji*, bez ocen i porównań z innymi formami rządów. Młodzież i autorzy tekstów medialnych mają skłonność do porównywania tej formy rządów z innymi (dyktaturą, tyranią), uwypuklając w ten sposób cechy pozytywne i negatywne każdej formy. Nawet z pośrednich porównań, zawartych zarówno w sondażach, jak i w tekstach medialnych, wynika wiele cech demokracji (jedność, ochrona praw i wolności człowieka, udział w zarządzaniu państwem, kontrola wybieranego rządu itp.) i autokracji (strach, ograniczenia, nieliczenie się ze społeczeństwem lub wspólnotą, rozbicie itp.). Choć ogólnie można powiedzieć, że demokracja jest dla Litwinów pozytywną formą rządów, to zarówno w sondażach, jak i w tekstach medialnych pojawia się tendencja do oceniania autokracji pozytywnie, a demokracji negatywnie, widoczna jest zatem nostalgia za rządami silnej ręki i niewiedza, co zrobić z wolnością, jaką daje demokracja. Analiza ankiet studentów wykazała, że autokracja jest formą rządzenia państwem, przeciwieństwem demokracji, dominacją jednej osoby w podejmowaniu decyzji o społeczeństwie lub sprawach wspólnoty, ale nie wartością.

Słowa kluczowe: demokracja; autokracja; forma rządów; przeciwieństwo demokracji; sondaż; dyskurs medialny